

İNGİLİZ ADLİ TEŞKİLÂTI

Yazan: Dr. Feyyaz GÖLCÜKLÜ

Siyasal Bilgiler Fakültesi Ceza ve
Ceza Muhakemeleri Usul Hukuku asistanı

İngiliz adlî teşkilâtının fevkalâde karışık durumu üzerine dikkati çeke-
rek izahlarımıza başlayalım. Bilindiği gibi anglo-saxon hukuk sistemi tama-
men tecrübidir. Asırların ihtiyacına göre "Common Law" çerçevesi içinde
gelişen bu hukuk sistemi her türlü sentezden uzak bulunuyor. Kara Avru-
pası hukukunun mantikî silsilesini ingiliz hukukunda bulmak imkânsız bir-
şey. Bir noktadan hareket ederek belirli kıstaslarla umumî neticelere varmak
istiyen birkimse tetkiklerinde ilerledikçe bu teşebbüsünün bir hayalden iba-
ret olduğunu müşahede etmekte gecikmiyecektir.

Konumuza girmeden evvel şu hususları belirtmeği faydalı buluyoruz:

İncelemelerimizi yalnızca ceza hukuku yönünden yaptık ve imkân nis-
betinde "ceza" hudutları içinde kalmağa gayret ettik. Fakat hemen ilâve
edelimki ingiliz adliye hukukunun hâkim prensibi kaza birliğidir. Mahkeme-
ler hem ceza davalarını hem de hukuk davalarını, bazı istisnalar hariç, aynı
zamanda görmektedirler. İşte bu yüzden, genel sistemin iyice kavranması
için, zaman zaman hukuk mahkemelerinden de bahsetmek zorunda kaldık.

İncelemelerimizde güttüğümüz metoda gelince: Genel mahiyette kısa bir
girişi müteakip konuların iyice anlaşılması bakımından zarurî gördük. Bu
girişte, birkaç satırla, ingiliz mahkemeleri (ceza) önünde takip edilen muha-
keme usulünün ruhunu belirtmeğe çalıştık. İlk bir kısımda, sırf terminolojik
mülâhazalarla, ceza muhakemeleri usul hukukunu uzaktan alâkadar etmesi-
ne rağmen mafevk mahkemeleri ele aldık. Zira bu yüksek mahkemelerin
çoğunun görevi "cezaî" değil "hukukî" dir. İkinci bir kısımda da (ki asıl ko-
numuzu bu kısım teşkil ediyor) suçların aranıp bulunması ve yargılanmasın-
da görevli organları inceledik.

Mahkemelerin vazifeleri konusunda teferruattan ziyade ana kaidelere
yer verdik, konuyu böylece açık kılmağa gayret ettik.

GİRİŞ

Genel Mülâhazalar :

İngiliz adlî teşkilâtının iyice anlaşılabilmesi için evvelâ ingiliz ceza mu-

hakemeleri usul hukukunun itham (accusatoire) sistemine göre tanzim edildiğini hatırlatmamız lâzım geliyor. Mahiyeti itibariyle ithamî olmasına rağmen anglo-saxon sisteminin eski Yunan ve Roma'da tatbikat bulan "accusatoire" sistemin aynı olmadığını ilâve edelim.

Bu sisteme göre, sanık ve davacı ceza davasında da, hukuk davasında olduğu gibi, eşit haklara sahiptirler. Yargıç taraflar arasında kendini gösteren anlaşmazlığın hakemliğini yapacaktır. İngiliz yargıcı önünde açılan ceza davası başından sonuna kadar bu ana prensibe aşağı yukarı uygun olarak - hiç olmazsa teorik bakımdan - devam edecektir. Kovuşturma ancak bir itham ile başlayabilecektir. Davanın ispatı da itham eden tarafa aittir. Sanık hükme kadar suçsuz telâkki edilecektir, suçsuzluğunu tesbit edecek delilleri davanın her safhasında hiçbir güçlüğü maruz kalmadan yargıca takdim hakkına sahiptir.

Sanık da davacı da davanın tarafları olduğuna göre ne sanık ne davacı davaya bir ispat vasıtası olarak iştirak edemeyeceklerdir. Bu kaidenin neticesi bilhassa sanık için mühim olacaktır. Diğer bir deyimle sanık kendi davasının şahidi olamayacaktır, davaya passif olarak iştirak edecektir. Bu sistemde prensip olarak sanığın sorgusu müessesesi mevcut değildir.

Tahkikatla görevli yargıç davanın başında sanığa ithamı altında bulunduğu hadiseleri bildirecek, konuşmak isteyip istemediğini soracak, kendisini, suçsuzluğunu, istediği takdirde, ortaya koymağa davet edecektir. Yargıç sanığa suallerine cevap vermek mecburiyetinde olmadığını da söyleyecektir. Fakat konuştuğu takdirde beyanlarının davanın ileri safhalarında kendisi aleyhine kullanılabileceğini de bildirmeye ihmal etmeyecektir.

Sanık sustuğu takdirde yargıç ondan bir ikrar koparmıya gayret etmeyecektir. Tahkikatın gayesi sanığın ikrarlarını elde etmek değil, davayı onsuz ispat etmektir. Sanık muhakeme safhasında da hiçbir sorguya tâbi tutulmayacaktır. Buna mukabil istediği takdirde aleyhindeki şahadetleri münakaşa etmek için söz alabilecektir.

Konuştuğu takdirde: ya ithamı tanıyacaktır, ki bu halde ikrarı üzerine derhal yargılanıp mahkûm edilecektir, yahut da aleyhine ileri sürülen hadiseleri reddedip davasının şahidi olarak dinlenilmesini istiyecektir. Bu takdirde tanıklara ayrılan "box" da yer alacak ve "cross examination" kaidelerine göre sorguya çekilecektir. İngiliz usulünün ihtiva ettiği yegâne sorgu bundan ibarettir. Görüldüğü gibi bu da ancak sanığın rızasına mutavakkıftır.

KISIM I.

Mafevk mahkemeler:

1873/1875 "Judicature Acts" ları bu tarihten evvel mevcut olan bütün

mahkemeleri lağvedip yeni bir adlî teşkilât getirdi. “Supreme Court of Judicature” adıyla anılan bu sistem iki müesseseyi muhtevidir :

— Esasında bidayet mahkemesi olan, fakat bazı davaları istinafen veya temyizen gören “High Court”.

— İstinaf mahkemesi “Court of Appeal”.

Sistem günümüzde de yürürlükte bulunmaktadır.

“High Court” bidayet mahkemesi olarak üç bölümü ihtiva ediyor :

1. “King’s yahut Queen’s Bench” (duruma göre ismi değişmektedir). Bölüm yedi yüksek yargıçtan müteşekkildir. Başkanı “Lord Chief Justice” adını taşımaktadır, İngiliz adliyesinin en yüksek yargıçlarından. Bu bölüme riyaset ettikten başka “Court of Appeal” ve Lordlar Kamarasının âzasıdır da.

Bölümün görevleri “hukukî” olmakla beraber bir kısım ceza davalarına da bakmaktadır.

2. “Chancery Division”: Bu bölüme Lordlar Kamarası Başkanı “Lord Chancellor” riyaset etmektedir. “Lord Chancellor” hükûmet adamı, kaza kuvvetinin başıdır. İngiliz adliyesinin bir numaralı yargıcısıdır. Resmî merasimlerde krallık ailesi ve millî kilise baş rahibinden sonra gelmektedir.

Bölüm başkan hariç beş yüksek yargıcı ihtiva ediyor. Görevleri tamamen “hukukî” olduğu için üzerinde durmıyoruz.

3. “Probate, Divorce and Admiralty Division”: “Cezaî” hiçbir görevi olmıyan bu mahkeme üç yüksek yargıçtan müteşekkildir. Yargıçları tek veya toplu olarak, yalnız veya jüri refakatında davalara bakarlar.

“High Court” da görülen davalardan bazıları tek yargıç tarafından değil de toplu olarak iki veya üç yargıç tarafından bakılır ki bu topluluğa “Divisional Court” adı verilmektedir. Yukarıda adı geçen her üç bölümün bir “Divisional Court” u vardır. Bunlardan “Divisional Court of Queen’s Bench” “Contempt of Court” (Adliyeye hakaret) cürmünün meşhut olmıyan hallerine bidayeten ve istinafen bakmaktadır. Bu nokta İngiliz hukukunun bir hususiyetini teşkil ettiği için birkaç satırla da olsa bahsetmeği lüzumlu gördük.

“Court of Appeal” tam bir istinaf mahkemesidir, cezai hiçbir görevi olmadığından yalnızca adını zikretmekle iktifa edeceğiz.

Üst mahkemelerden bir diğeri de “Court of Criminal Appeal” dir. “Supreme Court of Judicature” e dahil değildir. 1908 yılına kadar İngilterede jüri huzuruyla görülen ceza davalarının istinafen tekrar tetkiki mümkün değildi. Bu yılda yapılan bir adlî hata “Court of Criminal Appeal” in kurulmasına sebep oldu. Görevlerinden ileride bahsedeceğiz. Teşekkül tarzına gelince,

“Queen’s Bench Division” dan alınan üç ilâ yedi yargıç bu mahkemeyi meydana getirmektedir.

Siyasî bir meclis olan Lordlar Kamarası bazı hukukî yetkilere de sahiptir. Bu yönden bakıldığı takdirde **Lordlar Kamarasını** da üst mahkemeler arasında saymak lâzım geliyor. Gerçekten bu siyasî meclis âzalarından bir kısmının teşkil ettiği komite (“Lord Chancellor” un riyasetinde dokuz “Lords of Appeal-in-Ordinary” ile sabık Lord Chancellor’lar ve Lord Chief Justice’ler gibi en yüksek adli mevkileri işgal etmiş ve etmekte olan Lordlar Kamarası âzaları) **İngiliz Milletler topluluğu Yüce Mahkemesi** olarak vazife görmektedir. Bütün adli iyerarşiye hâkim olan bu mahkemenin görevlerinden ilerde, istinaf ve temyiz konusunda, bahsedeceğiz.

Kralın Hususî Konseyinin de kazaî yetkileri vardır. Bu Konseyin Hukukî Komite (**Judicial Committee of the Privy Council**) adıyla anılan bir kısmı bazı hukuk davalarını yargılamaktadır.

Bu üst mahkemelerde vazife gören yargıçların hepsi kral tarafından tayin edildiğine göre hiç çekinmeden diyebiliriz ki İngiltere de adalet Kraldan neş’et ederek baş şehirden bütün ülkeye dağılmaktadır. Hemen ilâve edelim ki bu mahkemelerin kaza dairesi geneldir, yani bütün İngiltereyi içine almaktadır (İskoçya ve Şimali İrlanda hariç). Muhtevi oldukları yargıç sayısına bakarak (25 ilâ 30 yargıç) bu mahkemelerin bütün ülkeden gelen sayısız işlerin içinden nasıl çıktıklarına şaşmamak elden gelmiyor. Bu durumu da “Masters” lerle izah edeceğiz. “Masters” ler tabir caizse adliyenin yardımcılarınıdır. Davalar yargıçlar önüne gelmeden “Masters” lere takdim edilmekte, onlar da ilk hazırlıkları yaparak davayı hemen yargılanabilir duruma getirmektedirler. Diğer bir deyimle “Masters” ler davanın hazırlıkları mahiyetinde olan sorguları yapacaklar, lüzumlu tetkik muamelelerini ifa edecekler, ilk itirazları dinleyip ara kararlarını verecekler velhasıl sahayı temizliyeceklerdir. İş yargıç önüne pürüzsüz geldiğine göre yargılama da fazla zaman almıyacaktır.

“Queen’s Bench” ve “Chancery Division” e bağlı olanlara sadece “Masters” denmekte, “Probate, Divorce and Admiralty Division” a hizmet edenler ise “Registrars” adını almaktadırlar. Hepsi de müddetsiz olarak (during good behaviour) tayin edilmişlerdir.

Hukuk mahkemeleri serisini tamamlamak için kısaca “**County Court**” lardan da bahsetmemiz lâzım geliyor. Bu kont’luk mahkemeleri yalnızca hukuk davalarını görmekle vazifelidirler. Genel olarak “Common Law” ve “Equity” nin tatbikinden çıkan ihtilâfların çözümüyle görevlidirler. Fakat bu adi görevlerinin yanında hususi kanunlarla kendilerine tanınmış diğer muhtelif ve mütenevvi görevleri de vardır ki bunlar kaza dairelerine göre değişmektedirler. Özet olarak diyebiliriz ki bu kont’luk mahkemeleri taraf-

ların rızası olmadan müddeiabihi 200 İngiliz lirasını geçen ihtilâflara bakamazlar.

Diğer mahkemelerde olduğu gibi "County Court" yargıçları da ehliyetli avukatlar arasından seçilerek Lord Chacellor'un teklifi üzerine Taç tarafından tayin edilmektedirler.

İstitraten işaret edelim ki, prensip olarak boşanma davalarına bakamayan bu mahkemelerden bazıları istisnaen bu konuda da görevlendirilmişlerdir.

İngiliz adli teşkilâtı hakkında tam bir fikir edinebilmemiz için İngiltere'de yargıçlık mesleğinden de birkaç cümle ile bahsetmemiz lâzım geliyor. Evvelâ İngiltere'de yargıçlığın bir meslek olmadığını söyleyelim. "Supreme Court of Judicature" ve "Court of Criminal Appeal" i teşkil eden yüksek yargıçlar ehliyetli baro âzaları arasından seçilmektedirler. "High Court" yargıçları Lord Chancellor'un, "Court of Appeal" yargıçları (Lord Justices) ise Başbakanın teklifi üzerine Kral tarafından kaydı hayat şartıyla tayin edilmektedirler. Azilleri mümkün olmamakla beraber mesleğe lâyık görülmedikleri veya suç işledikleri takdirde Lordlar ve Avam Kamaralarının müşterek oyu ile işlerinden uzaklaştırılabilirler. Yaş haddi mevcut olmadığı için kendi arzuları ile emekliye ayrılmaktadırlar. İkinci derece yargıçlar için bir yaş haddi tayin edilmiştir ki bu da 72 ile 75 arasında değişmektedir.

Maaşlar Lord Chancellor için 10.000, Lord Chief Justice için 8.000, Lords of Appeal-in-Ordinary için 6.000, Supreme Court of Judicature'ün diğer üyeleri için 5.000 İngiliz lirasıdır. (Yıllık). "County Court" yargıçlarının ödenekleri yıllık 2.800 İngiliz lirasıdır; boşanma davalarına baktıkları takdirde kendilerine ilâve olarak 300 İngiliz lirası daha ödenmektedir.

KISIM II. SUÇLARIN KOVUŞTURULMASI VE YARGILANMASI İLE GÖREVLİ ORGANLAR.

I. "Coroners":

Tahkikat mahkemeleri mahiyetindedirler. Menşeleri XII. asra kadar çıkmakta olan "Coroners" lerin görevleri başlangıçta pek muhtelif idi. Taç'ın, neticesinde para cezası veya bazı malların müsaderesine hükmedebileceği her türlü davanın tahkikatını yapmakla görevli idiler. Bugün ise görevleri şiddetli veya kazayla ölüm halinde ölüm sebeplerini tesbit etmektir. Diğer bir deyimle "Coroners" ler şüpheli ölüm halinde ölümün fizikî sebebini tesbit ve tayin edeceklerdir.

"Coroners" lerin avukat, yahut dava vekili veyahut da diplomalı hekim olmaları lâzımdır. Hattâ bazıları aynı zamanda hem hukuk hem de tıp diplomasına sahiptir. Bütün İngiltere'de yayılmış vaziyettedirler; halen 354

coroner makamı mevcuttur, hizmet edenlerin sayısı ise 309 dur. Bu duruma göre bir "coroner" in aynı anda birkaç makamın işini gördüğü vakidir.

"Coroners" lerin anketlerini en az yedi en çok oniki kişiden müteşekkil bir jüri refakatinde yapmaları teamül haline gelmiştir. Bunun kanuni bir mecburiyet olmadığını da ilâve edelim. Hey'et evvelâ kadavrayı tetkik edecek, sonra yeminle tanıkları dinleyecektir. Kasten adam öldürme cürmünden şüphelenildiği takdirde tanıkların ifadeleri yazı ile tesbit edilecek ve tahkikat da bir fezleke halinde özetlenecektir. Evrakın tamamının ölüm sebeplerini izah etmesi lâzımdır.

"Coroner" mahkemelerinin (geniş anlamında) ölüm sebebini tesbit ederken bu vesile ile suç failini de meydana çıkarmaları sık sık rastlanan hallerdendir. Bu takdirde coroner'in belirli bir şahsı kasden adam öldürme veya ölüme sebebiyet vermekle itham eden raporu usulüne uygun olarak hazırlanmış **indictment** (ithamname) yerine geçecektir.

"Coroners" lerin görevi şüpheli ölüm halinde yalnızca ölüm sebebini tesbitle mahdut olduğuna göre, tabir caizse bu tahkik hey'etlerinin anketlerine daha fazla genişlik ve derinlik verip veremeyecekleri, daha doğrusu bu tarzda hareketlerinin tercihe şayan olup olmadığı konusu üzerinde münakaşa edilmektedir.

Genel kanaat bu yolun tehlikeli olduğu merkezindedir. Zira "coroner", ankedini derinleştirirken şüpheli şahsı sorguya çekmeğe meyledecektir. Sorgu da sanığı ikrara götüren yollardan biri ve başlıcası olduğuna göre İngiliz hukukunun ana prensiplerinden birinin, hiç kimsenin kendi aleyhinde şahadette bulunamayacağı prensibinin çiğnenmesi ihtimali ortaya çıkacaktır. Diğer bir deyimle, "coroner" in takip ettiği usulde sorgu genel hukukun sorgu esnasında sanığa tanıdığı teminatları ihtiva etmiyecektir. Sanığın arzusu hilâfına konuşTURULMASI itham sisteminin ruhuna aykırıdır. İleride sanığın sorgusunun tabi olduğu prensipleri göreceğiz. İngiliz ceza muhakemeleri usul hukuku sistemi ithamîdir ve sanığın hüviyetine ve suç konusu hadisenin tahkikine ait ana muamelelerin ve delillerin takdirinin, konulan teminatlar altında, yalnızca yargıçlar tarafından yapılabileceğini amirdir. Ancak bu sayededir ki sanık kendisine tanınan teminatlardan istifade etmiş olacaktır.

Eğer aynı hadise konusunda sulh yargıcı da tahkik muamelelerine başlamışsa artık "Coroners" ler anketlerine devam edemeyeceklerdir. Böylece zaman ve emek israfının önüne geçilmek isteniyor.

Vak'anın hemen akabinde polislerden müstakil olarak yapılan "coroner" anketinin ceza davasının müteakip safhalarında ifade edeceği kıymet muhakkak pek büyük olacaktır.

II. Polis :

V. Charles "Halkımızın hayat şartlarını ve emniyetini ıslah gayesiyle bir

polis kuvveti yarattık” diyor. İngiliz polisi bu formülü unutmadığını hergün ispat ediyor; hareket tarzı gayesi ile tam tetabuk halinde.

İngiltere’de iç nizam ortaçağa ait bir tabir olan “Kralın sulhü” (King’s peace) adıyla anılmaktadır. Bu anlamdaki içtimaî nizama göre de mücrim, “King’s peace” ihlâl eden, nizamı bozan kimsedir.

Bu sulhtan istifade eden herkes onun müdafaası, devamı ile de mükelleftir. Şu halde iç nizamın muhafazası bütün İngiliz vatandaşlarına tahmil edilen bir vazife oluyor. I. Richard’ın (1189-1189) bu vazifenin icap ettiği tarzda görülebilmesini temin için tayin ettiği memurlar bütün ülkeyi dolaşarak onbeş yaşını dolduran her erkeğe vazifelerini lâyıkıyla göreceklerine dair yemin ettiriyorlardı. Görülüyor ki İngiltere’de bir zamanlar herkes polis idi.

Asırların geçmiş olmasına rağmen durum bugün de aşağı yukarı aynidir. Teşkilâtlanmış bir zabıta kuvvetinin mevcudiyetine rağmen, günümüzde de vatandaşlar bu vazifeyi üzerlerinde taşımaktadırlar. Ezcümle her İngiliz vatandaşı meşhut suç failini yakalayıp ilgili otoritelere teslim etkilidir; talep vukuunda polise yardım etmeğe mecburdur, aksi takdirde bir suç işlemiş olur.

Bu hususi durumu nazara almadan İngiliz polisinin anlaşılması güç olacaktır.

Vaktiyle bütün vatandaşlara tahmil edilen bu mükellefiyet sonraları mahiyet değiştirdi. Buna da sebep cemiyet hayatının güçleşmesi, sulhü ihlâle mütemayil unsurların artması oldu. Neticede polislik görevi fertlerden alındı, mütehassıslaşmış gruplara verildi. Bu hizmet başlangıçta fahrî, mecburî ve beledî bir mahiyet taşıyordu.

Günümüzün **policeman** yahut **police constable** adını taşıyan ajanları işte böyle meydana çıktı.

İngiltere’de polis “sulh yargıcının eli ve gözü” olarak vasıflandırılmaktadır. Yani polis işlenen suçları görüp sulh yargıcına nakledecek, onun emir ve müzekkerelerini icra edecektir.

Zamanla yeni teşkilâtın da ihtiyaçlara cevap vermediği görüldü. Neticede de bir takım ıslahat hareketlerine girişildi. Meslek yeniden teşkilâtlandırıldı, fahrî olmaktan çıkıp bir bedele bağlandı (1748). Bu haliyle kifayetsiz görülen polis 1829 yılında tekrar ele alınıp tanzim edildi.

İşe merkezî otoritenin emrinde kuvvetli bir polis teşkilâtı kurmakla başlandı. İçişleri Bakanının emrinde olan bu teşkilât komiser adını taşıyan iki yüksek ajan tarafından idare edilecektir; genel karargâhı da Scotland Yarddadır (bugün de hâlâ orada bulunuyor). Ajanlar sivil mahiyetlerini muhafaza etmektedirler. Hattâ bu durumu belirtmek için başlangıçta kendilerine

silindir şapka giydirildi. Karikatürcülere uzun yıllar konu olan bu giyim müteakip senelerde değiştirildi ve sonunda da bugünkü halini aldı.

Halk yeni polisi gayet kötü karşıladı. Hükümetin kuvvetli bir polis teşkilâtına sahip olması vatandaşları ürkütmüştü. Fakat hükümet, aleyhteki kuvvetli cereyana rağmen, eserine devam etti, birkaç yıl içinde bu polisi model teşkilât haline getirdi. Yeni teşkilât bir taraftan Dominyon ve Koloniler tarafından kopye edilirken diğer taraftan da teşrii yolla belediye ve kontluklara bu modele benzer teşkilâtlar kurmaları emredildi.

Günümüzde İngiltere'de dört çeşit polis vardır: Başkent Polisi (Metropolitan Police), Londra Şehri polisi (birinciden ayrı), kontluk polisleri, beledî polis. Bunlardan yalnız birincisi merkezî otoritenin, İçişleri Bakanının emrindedir. Diğerleri mahalli otoritelere bağlıdırlar. Teşkilât yönünden ayrı olmakla beraber her dört grup polisin hizmet şartları ve görevleri tek bir kanun tarafından tanzim edilip genel kılınmıştır.

1937 istatistiklerine göre İngiltere ve Pays de Galles'de mevcut 60.000 polisten 19.455 i Başşehir polisine ait bulunmaktadır. Görülüyor ki bu teşkilât bütün zabıta kuvvetinin 1/3 ünü içine almaktadır. 19.455 in 15.703 ü alâlade ajan, geri kalanlar ise yüksek kademe memurlarıdır. "Metropolitan Police" in başında bir şef komiser (Chief Commissioner) bulunmaktadır. Gerek şef komiser, gerekse ikinci ve yardımcı komiserler İçişleri Bakanının teklifi üzerine Taç tarafından tayin edilmektedir. Şehir ve Kont'luk polisleri ise, taşra şehirlerinde "belediye reisi ve belediye meclisi azalarından 1/3 ünün vücuda getirdiği ve Watch Committees" adıyla anılan hususi komitelerin tayin ettiği "Chief Constables" lar tarafından idare edilmektedir. Bu komitenin teşkili "County Council" e (Belediye Meclisi) ait bulunmaktadır. Komitede aynı zamanda "Quarter Sessions" (1) lara iştirak eden "Justices of the Peace" (2) ler de yer almaktadır. "Chief Constables" ların tayininin "Home Secretary" (İçişleri Bakanı) tarafından da tastiki lâzımdır. Yukarıda söz konusu edilen komite aynı zamanda polis sayısının da tesbit eder (şehir ve kont'luk polisler için). Ajanların tayini doğrudan doğruya "Chief Constable" a aittir. Halen Kont'luk polisi olarak 18.00 ajan iş görmektedir, sayıları da kont'luktan kont'luga değişmektedir.

Şehir polisi yahut beledî polis olarak adlandırdığımız "County Boroughs" polisleride aynen Kont'luk Polisi gibi teşkilâtlandırılmaktadır.

"Metropolitan Police" in faaliyet sahası Londra Kont'lüğünü aşmakta, komşu kontlukların bir kısmını da içine almaktadır. Yukarıda da söylediğimiz gibi ehemmiyetine binaen doğrudan doğruya merkezî otoriteye bağlanmıştır.

(1) Aşağı yukarı bizdeki Asliye Mahkemelerine tekabül etmektedir.

(2) Sulh yargıcı olarak tercüme edebileceğimiz bu kimseler cemiyet içinde sulhun müdafii ve muhafızdırlar (Conservators of the Peace).

Londra Şehri Polisi'ne gelince; aşağı yukarı 1.200 ajanı muhtevi olan bu teşkilâtın faaliyet sahası, isminden de anlaşılacağı gibi, yalnız Londra şehridir. İdaresi Londra Belediye Reisi ve Londra şehri "Aldermen" ları tarafından müştereken tayin edilen bir Komiser'e aittir. Ajanların tayini doğrudan doğruya bu Komiser tarafından yapılmaktadır.

Yukarıda "Metropolitan Police" den gayrisinin mahallî idareler emrinde bulunduğunu söylemiştik. Bu idarî istiklâlin tam olmadığını ilâve edelim. Zira "Home Secretary" bütün polisler üzerinde geniş nezaret hakkına sahiptir.

Hangi sınıfa dahil olurlarsa olsunlar polis memurlarının maaşlarının yarısı devlet bütçesinden diğer yarısı da mahallî bütçelerden ödenmektedir. Hizmetlerinden memnun olmadığı takdirde "Home Secretary" devlet bütçesinden ödenecek mikdarı tenkis yahut vermekten imtina edebilir.

Zabıta kuvvetinin daha rasyonel bir tarzda çalışmasını temin için şehir (Belediye) ve kont'luk polislerinin bazı ünitelerinin birleştirilmesi tavsiye edildi. Başlangıçta ihtiyarî olan bu keyfiyet 1946 yılında çıkarılan bir kanunla (police Act) mecburi kılındı. Böylece "The Combined Police Forces" adıyla anılan yeni bir grup polis meydana çıktı.

Yukarıdanberi sayageldiğimiz bütün polisler görev ve yetki bakımından eşittirler. Çoğunluk itibariyle mahalli otoriteler tarafından tayin edilmiş olmakla beraber polis bu otoritelerin değil fakat hükümdarın hizmetindedir. Görevleri de genel olarak "Kralın sulhü" nü muhafazadır. İngiliz polisi kanunsuz hareketlerinden şahsen sorumludur; kara avrupasında olduğu gibi amirin emri ajanın mes'uliyetini ortadan kaldırmıyacaktır.

Aşağı yukarı elli yıldan beri İngiltere'de kadınlarda polis olarak çalışabilmektedirler.

Şimdiye kadar teşkilâtlanmış zabıtayı inceledik. Adi polis memurlarının yanında olağanüstü polis ajanları diye adlandırabileceğimiz "Special Constables" lardan da kısaca bahsedelim.

1831 ve 1923 tarihli iki kanunla yaratılan bu kuvvet karışıklık, isyan gibi fevkalâde hallerde vazife görecektir. Lüzumu anında, tayinleri iki veya daha fazla sayıda sulh yargıcı tarafından yapılır. İsimlerinden de anlaşılacağı üzere devamlı olarak hizmet altında değildirler. Demiryollarını, kanalları, liman ve rıhtımları muhafaza için demiryolu şirketlerinin, kanal ve liman işletmelerinin talebi üzerine normal zamanlarda da "special constables" lar tayin edilebilir ve edilmektedirde. Ayrıca Oxford ve Cambridge üniversiteleri Şansölye ve Vis-Şansölyeleri de üniversitelerinde nizamı temin için "special constables" lar tayin edebilirler.

Bu hususi ajanlar iş başında buldukları zaman diğer polis memurları gibi resmî üniforma giymezler, kollarında taşıdıkları bazubent kendilerini

hususî şahıslardan ayırır. Vazife anında, adi polis memurlarının sahip olduğu yetkilere sahiptirler.

Bütün dünyanın hayranlığını üstünde toplayan **Scotland Yard**'a gelince, bunun ayrı bir polis teşkilâtı olduğu kat'iyen zannedilmesin. Bütün diğer polislerin üstünde bulunduğu efsanesi de doğru değildir. Haddi zatında yukarıda bahis konusu ettiğimiz "Metropolitan Police" in genel karargâhından başka birşey değildir. Ehil ve iyi yetişmiş ajanlara sahip olan Scotland Yard mühim işlerde diğer polislere yardım etmektedir. Fakat bu işbirliği ancak mahallî polis şeflerinin müracaatı üzerine mümkün olacaktır; diğer bir deyimle Scotland Yard kendi faaliyet sahası dışında kalan mıntakalarda resen tahkik muamelelerinde bulunamaz.

"Special Branch" adıyla anılan bir Şube'si de devlet adamlarının muhafazası ve tehlikeli unsurların nezareti ile görevlendirilmiştir.

Polisin yetkileri:

1. **Yakalama hakkı:** Polise tanınan bu hak üç kaynaktan neş'et ediyor: adi hukuk, hususî talimatnameler, yargıç tarafından usulüne uygun olarak kesilen tevkif müzekkereleri.

Adi hukuka göre "constable" ancak **ihanet, felony, ve âmme nizamına tecavüz** hallerinde yakalama yetkisini kullanabilir. Bu yetki (saydığımız üç halde) bütün vatandaşlara da tanınmaktadır. Fakat fazla olarak polis, kuvvetli ve makûl şüphe halinde de bu yetkisini kullanabilir. Halbuki hususî şahıslar cürüm filen mevcut olduğu takdirde harekete geçebileceklerdir, yani şüphe üzerine yakalama hakkı kendilerine tanınmamıştır.

İhanet ve felony grubuna girmiyen suçlar konusunda polise tanınan müzekkeresiz yakalama hakkına gelince, bu hak genel olarak cürmü meşhut halinde bulunan sanıklar mevzuunda kabili tatbiktir ve "constables" lara ferden tanınmıştır.

2. **Sorgu hakkı:** Polisler hernekadar işlenmiş olan suçlar konusunda her türlü malûmatı toplamağa yetkili iseler de suç şüphesi altında bulunan şahsı arzusu hilâfına konuşurmağa, onu sorguya çekmeğe izinli değildirler.

Bu yasağın yanında işin bir de pratik veçhesini mülâhaza etmemiz lâzım geliyor. Malûm olduğu üzere ceza takibinde ilk beyanların ehemmiyeti çok büyüktür; bilhassa, beyanda bulunan kimse suç işlemek şüphesi altında bulunan şahıs ise. Oysaki bir suç işlendiğini haber alan polisin ilk yapacağı iş hadisenin şahitlerini dinlemek, dinlerken de kendilerine lüzumlu sualleri sormaktır. Bu anlarda polislerin nasıl bir tavır takınacağı, ne tarzda hareket edeceği hususlarının tesbiti bilhassa suistimalleri önlemek, kötü muamelelere mani olmak bakımından gayet faydalı olacaktır.

İşte bu gaye ile, 1912 yılında, "Home Secretary" yargıçlardan polisin, suçluluğundan şüphe edilen bir şahsı veya her hangi bir vatandaşı bu suç konusunda sorguya çekerken ne tarzda hareket etmesi lâzım geleceğini sordu. "Court of Criminal Appeal" in bu danışmaya verdiği dört maddelik cevaba 1918 yılında beş madde daha ilâve edildi. Nihayet 1930 yılında yapılan bir tefsir de söz konusu edilen dokuz maddeye katıldı. "Judges' Rules" adıyla anılan bu dokuz madde ve bir tefsir bugün ingiliz polisinin sorgu anındaki hareket tarzını tayin etmektedir. Ehemmiyetlerine binaen bunları aynen vermediği faydalı buluyoruz. Hemen ilâve edelim ki bu kaideler kanun kuvvetine sahip değildir, idarî direktifler mahiyetindedirler.

Kaide 1. İşlenen bir cürmün failini ararken, polis ajanının, şüpheli olsun olmasın, kendisinden faydalı malûmat elde etmediği umduğu herkese sualler sormasına hiç bir engel yoktur.

Kaide 2. Bir şahsı bir cürüm veya cünha ile itham etmeye karar veren polis ajanı bu şahsı sorguya çekmezden evvel belirli ihtarda bulunmağa mecburdur. (Bu ihtar 5. kaidenin konusunu teşkil etmektedir.)

Kaide 3. Yakalanan şahıs belirli ihtar evveleminde kendisine yapılmadan sorguya çekilemez.

(Bahis konusu ihtardan evvel yapılmış bir ikrar varsa, yargıç jüri'nin gıyabında bu ikrarın kabule şayan olup olmadığını takdir edecek — admissible — , müsbet karar halinde de bu itirafı jüri'ye sunacaktır. Bundan sonra ikrarın bir ispat vasıtası olarak takdiri jüri'ye aittir.)

Kaide 4. Yakalanan şahıs beyanda bulunmağı arzu ettiği takdirde gene aynı şekilde belirli ihtar kendisine yapılacaktır.

Kaide 5. Resmen itham edilen mevkufa yapılacak ihtar şöyle olacaktır : "Bu ithama cevap olarak bir şey söylemek istiyormusunuz? Cevap vermeğe mecbur değilsiniz; ancak arzu ettiğiniz takdirde konuşacaksınız. Fakat konuştuğunuz takdirde, söyleyecekleriniz yazıyla tesbit edilecek ve, icabı halinde, delil olarak kullanılabilir." "

Kaide 6. Şahsın ihtarda bulunulamadan evvel yaptığı beyan sırf bu sebepten dolayı delil vasfını kaybetmiyecektir. Bu takdirde hemen ihtarda bulunmak lâzımdır.

Kaide 7. Kendiliğinden beyanda bulunmağa başlayan tutuklu polis tarafından sorguya çekilmeyecektir; meğerki tevcih edilen sualler karanlık kalan noktaları aydınlatmaya matuf ola.

Kaide 8. İki yahut daha fazla sayıda kimsenin aynı cürüm veya cünha ile ithamı halinde bu şahısların birbirinden ayrı olarak yaptıkları beyanların yekdiğerine okunması kâfi değildir; polis şüphelilerden herbirine diğerleri-

nin ifadelerini muhtevi bir kopye verecektir; cevabı tahrik için hiçbirşey yapılmıyacak ve söylenmiyecektir. Şüpheli şahıslardan birisi bu beyanlara cevap vermek istediği takdirde mahut ihtar kendisine yapılacaktır.

Kaide 9. Yukarıda verilen kaidelere uygun olarak yapılan her beyan imkân nisbetinde yazılı olarak zaptedilecek ve beyanda bulunan kimseye okunup lüzumlu tashihler yaptırıldıktan sonra kendisine imzalattırılacaktır.

Bu kaidelerin gayesi fert ve âmme menfaatlerinin telifidir. Diğer bir deyimle, polis tahkikatı esnasında şüpheli şahısları dinleyebilecek, ceza takibinde kıymeti büyük olan ilk beyanları tophiyabilecektir; buna mukabil bu kimseler zorla ikrara sürüklenmiyecek, baskı altında kendi kendilerini ithama mecbur edilmeyecektir.

Fakat her türlü tedbire rağmen bu telifin güçlüğü meydandadır. Bir defa daha tekrar tekrar edelim ki yukarıda verdiğimiz kaideler kanun kuvvetini haiz değildirler. Mahiyetleri itibariyle sadece birer tavsiye teşkil etmektedirler. Bu kaideleri çiğniyerek yapılan sorgular, muhtemelen yargıç tarafından delil olarak kabul edilebilecektir. Polis de bu türlü hareketinden dolayı yalnızca takbih edilecektir. Mevcut müeyyide bundan ibarettir. Netice olarak kötü niyet sahibi bir polisin istediği gibi hareket etmesi pek de güç olmayacaktır.

Sonra, 5 numaralı kaidede verilen ihtarın, polisin “resmen ithama karar vermesi ” ile hüküm ifade edeceğini de göz önünde bulundurursak durumun ne kadar nazik olduğunu daha iyi anlamış oluruz. Özet olarak diyebiliriz ki herşey ajanın şahsi gayretine bırakılmıştır.

Fakat ingilizlerin polis ahlâkı ve âdetleri konusunda gayet titiz davranışlarını söylersek suistimallerin niye mühimsenmiyecek sayıda olduğunu izah etmiş oluruz. Şahsi teşebbüsler bir yana, Parlamento ve basın, bilhassa ferdi hürriyet konusunda, polisin hareketlerini yakından takip etmektedir. Polis, itham sisteminin icabından olarak, mahkemede raporları vasıtasıyla değil bizzat şahsen hazır bulunacak ve “cross-examination” kaidelerine göre müdafaanın mukabil suallerine maruz kalacaktır. Yetkilerini kötüye kullandığı, ezcümle vatandaşa kötü muamele ettiği takdirde tarafların ve bilhassa yargıcın tenkit ve takbihlerine konu olmaktan kendini kurtaramıyacaktır.

Özet olarak diyelimki, ingiliz polisinin vazifesi kara avrupasında, belki haklı olarak, hâlâ delillerin şahı sayılmakta olan ikrarı herne pahasına olursa olsun elde etmek değil, fakat cürmün bütün delillerini sanığı işe karıştırmadan toplamaktır. Bu duruma göre sanık Fransız İhtilâlinin getirdiği “suçsuzluk karinesi” nden, mefhumun geniş anlamında, tam manasiyle istifade etmektedir. Ceza davasının bu tarzda yürütülmesi muhakkakki ingiliz

adliyesini şereflendirmekte, sanığa savunmasında daha büyük imkânlar sağlamaktadır. Dikkatlerini bu nokta üzerinde toplayan kara avrupası liberal-leri, ceza takiplerinde sanıkların maruz kaldıkları kötü muamelelerin önlenilmesi gayesiyle kendi memleketlerinde de ingiliz sistemini tatbik etmenin zaruri olduğunu, ancak bu sayede suistimallerin önüne geçilebileceğini söylemektedirler. Kanaatımızca ingiliz hukukunun bu meziyeti mevzu hukuktan değil fakat onu tatbik edenlerden gelmektedir.

III. Sulh yargıçları (Justices of the peace)

“Justices of the peace” tabirini biraz semplist bir görüşle sulh yargıcı olarak tercüme ettik. Filhakika bu majistraların görevleri bizim sulh yargıçlarınıninkine nisbeten benzemektedir. Fakat müessese olarak mülâhaza edildikleri takdirde tamamen ayrı bir mahiyet arz etmektedirler. Bu sebepten dolayı izahlarımızda sulh yargıcı tabirinden ziyade orijinal ismi kullandık.

Yüksek mahkemeler hariç (bundan evvelki kısımda izah ettiklerimiz), ingiliz adlî teşkilâtının temel taşlarını “Justices of the peace” ler teşkil etmektedir. Müessesenin mazisi III. Edouard devrine, 1360 tarihine kadar çıkmaktadır. Başlangıçta kontlukların ileri gelen toprak sahipleri arasından seçilerek kral tarafından tayin ediliyorlardı. Görevleri de idarî ve kazaî olmak üzere iki türlü idi. İdarî faaliyetleri bir tarafa, adlî sahadaki rolleri suç işliyenleri, “kralın sulhü” nü ihlâl edenleri arayıp bulmak, icabında tevkif edip sorgularını yaparak mahkûmiyete esas olacak delilleri toplamak, sanıkları usulüne uygun olarak mahkemelere göndermekti.

Müteakip yıllarda görevleri arttırılıp kendilerine yargılama yetkisi de tanındı. Hattâ XIX. yüzyılda kontlukların yegâne idarecileri haline geldiler. Memuriyetleri fahrî idi ve prensip olarak hâlâ da fahrîdir. Gördükleri işlerden dolayı hiçbir bedel almamaktadırlar. Diplomalı kanun adamı olmaları da şart değildir.

Günümüzde kontluk istişari komisyonu tarafından hazırlanıp “Lord Lieutenant” (Kontluğun resmi temsilcisi) nin takdim ettiği liste üzerinden “Lord Chancellor” tarafından seçilip ömür boyunca tayin edilirler. Bugün bu listeye girebilmek için zengin toprak sahibi olmak da şart değildir. “Lord Chancellor” tarafından azilleri mümkün olmakla beraber bu hak uzun zamandanberi kullanılmamaktadır. İngiliz adlî tarihinde bu mânadaki azillerin sayılabilecek kadar az olduğunu da söylersek İngiltere’de yargıç teminatının aldığı genişliği belirtmiş oluruz. Başlangıçta hudutsuz olan çalışma müddeti son yıllarda çıkarılan bir kanunla tahdit edilmiş ve azami had olarak yetmiş-beş yaş kabul olunmuştur.

“Justices of the peace” ler yukarıda da belirttiğimiz gibi başlangıçta yüksek rütbeli polis ajanları olarak kullanılmakta idiler. Fakat yavaş yavaş

idari yetkilerini yeni ihdas edilen memuriyetler (bilhassa yeni polis teşkilâtı) lehine kaybettiler; buna mukabil kazaî yetkileri de zamanla arttırıldı.

1829 da Sir Robert Peel yeni polis teşkilâtını kuruncaya kadar "Justices of the peace" ler mücrimleri şahsen kovalamakta, sorgularını yapmakta, mahkemelerinde de itham şahidi olarak dinlenilmekte idiler. Bu "kovalama" vazifesinin yeni polise verilmesiyle durumları değişti, kazaî görevleri için daha fazla zamana sahip oldular ve tabir caizse "yargıca lâayık" işlerle meşgul olmaya başladılar.

Bu yargıçlar kazaî görevlerini tek veya toplu olarak yürütmektedirler. Tek veya toplu çalışıklarına göre de yetki ve görevleri değişmektedir. Ezcümle tek olarak çalışan sulh yargıcının vazifeleri şunlardır:

— Tanıklar yahut sanık için celp veya tevkif müzekkeresi kesmek;

— Kara avrupasında polis mahkemeleri diye anılan ve aşağı yukarı bizim sulh mahkemelerine tekabül eden yargı organı olarak mühim olmıyan bir kısım suçları yargılamak. Bu sıfatla hükmedecekleri ceza on dört gün hapis yahut yirmi şiling para cezasını geçemez.

— "Indictable offences" halinde sanığı vazifeli üst mahkemeye göndermek; eğer "felony" bahis konusu ise ve deliller de ne sanığın doğrudan doğruya vazifeli üst mahkemeye gönderilmesine ne de beraatine müsaade etmiyorsa ilk tahkikat için sanığın iki "Justices of the peace" in teşkil ettiği "Petty Session" mahkemeleri önüne göndermek.

"Petty Sessional Court": Hey'et halinde çalışıklararı takdirde "Justices of the peace" ler "Petty Sessional Court" mahkemelerini vücade getirmektedirler. Bu mahkemelere katılan yargıçların sayıları iki ilâ yedi arasında değişmektedir. Umumî teamül ikidir.

Nüfusu kalabalık ve işleri fazla olan kaza dairelerinde bu toplu mahkeme yerini tek bir yargıca bırakmaktadır. "Justices of the peace" lerin aksine olarak bu tek yargıç meslektendir ve bedel mukabili iş görmektedir. "Barristers" ler arasından "Lord Chancellor" un teklifi üzerine Taç tarafından tayin edilen bu yargıç "Stipendiary Magistrate" adıyla anılmaktadır. Kaza dairelerinin büyüklüğüne göre değişen ücretleri aşağı yukarı 2.000 £ civarındadır (yıllık). Sayıları bugün on sekizdir.

Burada bir parantez açıp İngiliz ceza hukukunda suçların bölümünden bahsetmemiz lâzım geliyor. Zira mahkemelerin görevleri bu bölüme göre tayin edilmiştir.

İngiliz hukuku ne Fransız hukukunun üçlü taksimini (cinayet, cünha, kabahat) na de kanunumuzun kabul ettiği ikili taksimi (cürüm, kabahat) tanıyor.

İngiliz hukukunda suçlar ilk olarak "indictable offences" ve "non-indictable offences" olmak üzere ikiye ayrılıyor. Birinci gruptakiler mühim

sayılan suçlardır ki, bunlar mahkemeye "indictment" adıyla anılan bir ithamname ile sevk edilirler ve bu iddianame mucibince jürinin iştirakiyle yargılanırlar. Geri kalan suçlar ikinci grubu, yani "non-indictable offences" ları teşkil etmektedirler. İşte "Petty Sessional Court" yahut "Stipendiary Magistrate" ler bu "non-indictable offences" ların yargılanmasıyla görevlidirler.

"Indictable offences" lar da üçe ayrılıyor: ihanet, "felony", "misdemeanour". İhanet "cemiyet içinde sulh ve saadeti temin gayesiyle yaratılan müesseseleri şiddet kullanarak yıkmayı hedef tutan müthiş cürümdür."

"Felony" çok eski zamanlardan beri diğer cürümlerden tefrik edilmektedir. Tefrikin dayandığı kıstas, başlangıçta, suça verilecek ceza idi. Bu gruba giren suçlar en ağırlardan telâkki ediliyor ve "felonies" "bir kimsenin neticesinde topraklarını ve mallarını kaybettiği cürümlerdir" deniliyordu. Günümüzde verilecek cezanın ağırlığına dayanan bir kıstas artık mevcut değildir. Ampirik bir usulle eskiden beri "felony" sayılan cürümler bu gruba ithal edilegelmektedirler.

"Felonies" lerin mühim ve ağır suçlar olduğunu söyledik. Hemen ilâve edelim ki her ağır cürüm "felony" değildir; bunlar "misdemeanour" da olabilirler. "Felony" ve "misdemeanour" tefriki bilhassa usul hukukunda mühim neticeler doğurmaktadır. Ezcümle, her vatandaş "felony" sayılan suçlardan birinin faili olduğundan şüphelendiği kimseyi ihzar ve tevkif müzekkeresi olmadan da yakalayabildiği halde, "misdemeanours" lar için böyle bir yetki vatandaşlara tanınmamıştır.

Yukarıda "indictable offences" ların jüri tarafından, "non-indictable offences" ların ise jürisiz oturum yapan "Petty Sessions" mahkemeleri tarafından yargılanacağını söyledik. Burada bir ilâve yapmamız icap ediyor. Bugün bazı cürümler muhtelit karakterli sayılmakta ve netice olarak da, sanığın arzusuna veya işin icaplarına göre, hem "Petty Sessions" lar hem de jüri tarafından aynı şekilde yargılanabilmektedirler.

Konumuza dönelim. İki yahut daha yüksek sayıda "Justices of the peace" lerin vücade getirdiği "Petty sessional Court" lardan bahsediyorduk. Bu mahkemelerin "non-indictable offences" ları yargılayacaklarını söylemiştik. Bunlar, aynı zamanda, haddizatında "indictable offences" olan fakat kendilerine muhtelit bir karakter tanınan cürümleri de yargılayabilir dedik. "Petty sessional Court" yargıçları muhtelit karakterli suçları yargılamak için bu yolu seçtikleri takdirde durumu sanığa bildirecekler, kendisine jüri tarafından mı yoksa "Petty sessional Court" tarafından mı yargılanmak istediğini soracaklardır. Diğer bir deyimle, sanığın muvafakatı olmadan "muhtelit karakterli suç" "Petty sessional Court" tarafından yargılanamayacaktır. İzah ve beyandan müstağnidirki, jürinin iştirak edeceği bir mahkeme tarafından yargılanmak sanık için daha büyük garantiler arz etmektedir.

Muhtelit karakterli bir suç işlemek töhmeti altında bulunan sanığın bu suçundan dolayı "Petty sessional Court" tarafından yargılanmağı kabul ettiğini farzedelim. Bu takdirde bu mahkemenin hükmedeceği ceza altı ay hapsi ve 100 İngiliz lirasını geçemeyecektir.

Sanık bu suçundan dolayı jüri tarafından yargılanmak istediğini söylerse, "Petty sessional Court" ilk tahkikat usulünü takip ederek dosyayı hazırlıyacak, yeter delil bulduğu takdirde sanığı jüri önüne gönderecek, aksi halde ise sanığı beraat ettirip derhal serbest bırakacaktır.

"Court of Quarter Sessions": "Justices of the peace" ler, isminden de anlaşılacağı üzere üç ayda bir oturum yapan "Court of Quarter Sessions" lara da iştirak etmektedirler. Teşekkülleri için iki "Justices of the peace" kâfi ise de sayıları dokuza kadar yükselebilir. Mahkemeye halk elemanı, jüri de iştirak etmektedir.

"Petty sessional Court" önünde itham edilip ilk tahkikatı da yapılan sanık, işlediği suç "indictable offences" nev'inden ise, yargılanmak için "Quarter Sessions" lar önüne gönderilecektir (ölüm cezasını müstelzim cürümlerle birkaç ağır suç hariç). Eğer suç "indictable offences" ların yukarıda adı geçen "muhtelit" cinsinden ise ve sanık jüri huzuriyle yargılanması arzusunu izhar ederse, veyahut da bu suçun yargılanması güçlük arz ediyorsa sanık gene "Quarter Sessions" lar önüne gönderilecektir.

Görüldüğü gibi bu mahkemeler görev bakımından aşağı yukarı bizim Asliye Mahkemelerine tekabül etmektedirler.

Oturumlara "Chairman of Quarter Sessions" unvanına sahip kıdemli "Justices of the peace" riyaset edecektir. Başkanın meslekten hukukçu olması şart değildir. Fakat yeni bir kararname ile bunların tecrübeli kanun adamları arasından seçilmesi isteniyor. Zira başkanın unvanına göre mahkemenin görevleri de değişecektir. Bizlere pek garip görünen bu durumu baştan beri tekrar edegeldiğimiz İngiliz hukukundaki ampirizm ile izah edeceğiz.

Nüfusu fazla, işi çok olan ve "Quarter Sessions" lara sahip olmak hakkına haiz kaza dairelerinde bu mahkemelerin yerini tek bir yargıç almaktadır. Tabii olarak bu yargıç da işlere jüri huzuruyla bakacaktır. "Recorder" adıyla anılan bu yargıç meslekten hukukçu olacaktır. Memuriyet fahrî değil bedel mukabilidir. "Recorder" ler "Lord Chancellor" un teklifi üzerine Taç tarafından kaydı hayat şartıyla tayin edilmektedirler.

"Assize Cort": Bizdeki ağır ceza mahkemelerine tekabül ederler. Jüri ile oturum yaparlar; görevleri tamdır, yani bütün cürümleri yargılayabilirler. "Quarter Sessions" ların görevinden olan bir suç bu mahkemeler tarafından yargılanabileceği gibi "Assize Court" önüne de gönderilebilir. Burada rehber davanın mümkün olduğu kadar çabuk görülmesi, sanığın gecikmelerden dolayı mağdur duruma düşürülmemesidir. Hatırlatalım ki ne "Quarter

Sessions" lar ne de "Assize Court" lar daimi oturum yapan mahkemeler değildirler.

"Assize Court" lar yılda, muayyen taşra şehirlerinde, üç veya dört oturum yapmaktadırlar. Başkanlık makamını "Queen's Bench" yargılarından biri işgal etmektedir.

Yukarıdan beri sayageldiklerimizin yanında Londra şehri mahkemelerinden de birkaç satırla bahsetmemiz lâzım geliyor. Zira bu mahkemeler teşkilât bakımından değişik oldukları gibi mahiyetleri bakımından da hususiyetler arz etmektedirler.

Londra şehri eskiden Middeseş Kontluğu içinde bulunuyordu. Zamanla gelişen şehir bu Kontluğun mühim bir kısmını içine aldıktan başka komşu kontluklara da yayıldı. Nihayet 1888 tarihinde, Londra şehri "County of London" adıyla anılan bir kontluk haline getirilip müstakil bir idarî teşkilât olarak idarî taksimata ithal edildi.

İngiliz hukukunun ampirik durumu burada da karşımıza çıkıyor. Konumuza dönmeden evvel şu hususu da belirtelim ki, bugün Londra şehri olarak adlandırılan muazzam şehrin tamamı "County of London" in içine girmektedir. Meselâ "Londra sitesi" biraz evvel adı geçen Kontluğun dışında bırakılmıştır.

Cünha nev'inden olan, yani bizde Asliye Mahkemelerinin görevlerinden olan, suçların yargılanması "London Quarter Sessions" lara aittir. Bu suçlar konusunda Londra Şehri iki kaza dairesine ayrılıyor: "County of London" kaza dairesi - Middelseş Kontluğu'nun "County of London" dışında kalan kısmı kaza dairesi. Her iki dairenin mahkemeleri oturumlarını ayrı binalarda yapmaktadırlar.

Ağır ceza işlerine gelince, bunlar her iki kaza dairesi için, **Old Bailey Sarayında** yargılanmaktadırlar. Old Bailey yargıçlarının sayısı dördüttür: Giydiği kırmızı cübbeden kinaye olarak "**Red Judge**" ismiyle anılan yargıç. Kendisi "Queen's Bench" yargıçtır; ölüm cezasını müstelzim suçları ve diğer en ağır cürümleri yargılamakla görevlendirilmiştir. Geri kalan diğer üç yargıç da Londra "**Recorder**" i, "**Common Serjent**" ve "**Central Criminal Court Yargıçı**" dır. Bunlar da ehemmiyet itibariyle ikinci derece sayılan suçları yargırlarlar. Kara avrupası sistemlerinde olduğu gibi, İngiliz hukukunda mahkemelerin görevleri sistematik bir şekilde tanzim edilmiş değildir. Bir çok def'alar söylediğimiz gibi bu hukuk sisteminde herşey tecrübî olarak düzenlenmiştir. Bu sebepten, mahkemelerin görevleri konusunda, teferruata girmeyip, yalnızca ana hatları belirtmekle yetiniyoruz.

IV. Temyiz ve ikinci derece (istinaf) mahkemeleri:

Evvelâ şu hususu belirtelim ki, İngiliz sisteminde istinaf ve temyiz mercileri birbirinden kesin hudutlarla ayrılmış değildir. İncelemelerimizin ba-

şında üst mahkemeler diye ayırdığımız kaza mercileri davaları, bugün, hem temyizen hem de istinaf suretile görmektedirler; yani bidayet mahkemele-
rinin kararlarını hem hukuki cihetten hem de maddî cihetten tetkik etmekte-
tedirler.

İngiliz hukukunda kanun yollarının tarihi nisbeten yenidir. 1907 yılına kadar, bir "indictable" cürümden dolayı jüri tarafından suçluluğuna hükmedilen şahsa hiç bir istinaf hakkı tanınmıyordu. Yani bu kimse bir ikinci derece mahkemesi önünde yeniden yargılanamıyordu. Buna da sebep jüri kararlarının kat'i telâkki edilmesi, bu kararların ilâhi bir otoriteye sahip olduğuna inanılması idi. Davanın hukuki cihetlerini tetkik, yani temyiz hakkına gelince, bu hak da sanığa pek mahdut bir şekilde tanınmıştı. Sanık ancak, mahkûmiyete hükmeden yargıcın müsaadesi üzerine kararı temyiz edebiliyordu. İstisnai birkaç halde de sanık yeniden yargılanması yahut hatalı kararın düzeltilmesi gayesiyle kanun yollarına müracaat edebiliyordu.

1908 yılında çıkarılan bir kanunla bu boşluk dolduruldu. Bu kanun az evvel söylediğimiz "istisnai müracaatlar" ı ilga edip bir "Court of Criminal Appeal" vücade getirdi ve kanun yollarını genişletti. Tetkiklerimizin başında da söylediğimiz gibi, "Court of Criminal Appeal" "Supreme Court of Judicature" e dahil olmayıp tamamen müstakil bir kaza mercii olarak karşımıza çıkmaktadır. "Queen's Bench" yargıçları arasından alınacak üç ilâ yedi yüksek yargıç tarafından teşkil edilen bu mahkemeye "Lord Chief Justice" riyaset etmektedir. "Indictable" bir cürümle mahkemeye sevk edilip mahkûmiyetine hükmedilen herkes gerek davanın maddî ciheti, gerek hükmedilen cezanın mikdarı, gerekse hukuki kaidelerin iyi tatbik edilip edilmediği konusunda "Court of Criminal Appeal" e müracaat edebilecektir.

Müracaata konu olan husus yalnızca maddi hadiseler, yani davanın esası ise, bu takdirde sanığın kanun yollarına müracaatı hüküm yargıcının yahut bizzat "Court of Criminal Appeal" in müsaadesi şartına bağlıdır. Eğer sanık cezanın mikdarına itiraz etmişse, "Cinai İstinaf Mahkemesi" ceza mikdarını indirebileceği gibi arttırabilir de.

Kovuşturan tarafa ve Taç'a "Cinai İstinaf Mahkemesi" ne müracaat hakkı tanınmamıştır; fakat "Attorney General" in müsaadesi üzerine iddialarını Lordlar Kamarası önünde dermeyan edebilirler.

"Court of Criminal Appeal" jüri tarafından izhar edilen kanaatın gayri makul ve yanlış olduğu reyinde ise bu mahkûmiyet kararını bozup, beraat rey ve kararının verilmesini emredebilecektir. Şayet, adı geçen mahkeme, hükmedilen kararın jüri tarafından izhar edilen kanaata uygun olmadığı neticesine varırsa bu kararı bozmakla yetinebileceği gibi, kendiliğinden re'sen jüri kanaatına uygun düşecek kararı da verebilir.

Buraya kadar söylediklerimiz yalnızca "indictable" nev'inden olan cü-

rümler içindir. Şimdi geri kalan suçlar konusunda taraflara tanınan kanun yollarından bahsedelim.

“Petty Sessional Court” lar tarafından mahkûm edilen sanıklar gerek mahkûmiyet gerekse cezanın mikdarı konusunda, diğer bir deyimle hem hukuki hem de maddî cihetten, davanın tekrar görülmesi yahut hükmün bozulması için “Quarter Sessions” mahkemelerine müracaat edebilirler. Bu müracaat, kontluğun yahut şehrin “Justices of the peace” lerinden müteşekkil ve hususi olarak kurulan bir “istinaf komisyonu” tarafından tetkik edilecektir; oturumda taraflar tanıklarını, hattâ ilk defa olarak, dinletebilirler.

Bu birinci halin yanında, mahkûmiyet halinde sanığa, beraat halinde davacıya tanınan diğer bir müracaat hakkı da vardır ki, bu da “Queen’s Bench” in “Divisional Court” u önünde davayı yalnız hukuki cihetten münakaşaya inhisar ettirilmiştir. Bu ikinci yolu seçtiği takdirde sanık birinci yola gitme hakkını kaybedecektir.

Sanığın “Quarter Sessions” mahkemeleri tarafından jüri huzuruyla mahkûmiyeti halinde dava istinafen ve temyizen “Court of Criminal Appeal” önüne götürülebilecektir. Kanunun önemli bir maddesinin ihlâli bahis konusu olduğu takdirde dava buradan da “Attorney General” in müsaadesiyle Lordlar Kamarası önünde münakaşa edilebilecektir.

Bu durumyla Lordlar Kamarası İngiliz Adliyesinin en yüksek kazaî mercii oluyor. Hem siyasî hem de kazaî görevleri olan bu meclis kaza organı olarak çalıştığı zaman bir komite tarafından temsil edilmekte, yani bu meclis âzalarının tamamı yargılama oturumlarına iştirak etmemektedir. Adı geçen bu komite, Lordlar Kamarası Başkanının (Lord Chancellor) riyaseti altında dokuz “Lord of Appeal-in-Ordinary”, sabık “Lord Chancellor” lar, sabık “Lord Chief Justice” ler gibi kaza organının yüksek fonksiyonlarını işgal etmiş ve etmekte olan ve Lordlar Kamarası’nın azası bulunan kimselerden müteşekkildir.

Lordlar Kamarasının bu hususi komitesi ilk bakışta bizim temyiz mahkemesiyle müşabehet arzetymekte isede, müessesenin tetkikini derinleştirdiğimiz takdirde mahiyet itibariyle mühim değişiklikler göstermektedir. Ezcümle, bu mahkeme bir yüksek istinaf mahkemesi olarak bidayet mahkemelerinin kararlarını bozup yahut tastik edebilmekte, bunları tadil yahut yeniden muhakeme icrasını emreyleyebilmektedir. Kararları bizzat kendisini bağladığı gibi bidayet mahkemeleri için de riayeti mecburi kaideler halini almaktadır. Böylelikle bu mahkeme yalnızca yazılı hukukun doğru tatbik edilip edilmediğini kontrolla kalmayıp aynı zamanda hukuk yaratmaktadır.

Son bir nokta olarak şu hususu da belirtelim ki, bu kanun yoluna müracaat nisbeten mahduttur. Zira bir davanın “İngiliz Milletler Topluluğu Yüksek Mahkemesi” (Lordlar Kamarası) önüne getirilebilmesi için “Attorney General” in müsaadesini elde etmek lâzımdır. Bu müsaade de ancak âmme

menfaati bahis konusu olduğu takdirde yahut kanun nef'i mülâhazasıyla verilmektedir.

"Petty Sessions" mahkemeleri kararlarının temyizen yahut ikinci derecede tetkikinin "Quarter Sessions" lara ait olduğunu söylemiştik. "Quarter Sessions" ların bu kararlarına karşı da bir kanun yolu vardır ki, bu da davanın, yalnız hukuki cihetten tetkikine münhasır olmak üzere, "Queen's Bench" in "Divisional Court" u önüne götürülmesinden ibarettir.

Bu bahsi de böylece tamamladıktan sonra tetkiki icap eden son bir nokta kalıyor: İngiliz hukukunda kamu davası ve takibi.

V. Kamu davası.

İngiliz hukuku Kara Avrupası hukukundan en fazla bu noktada ayrılıyor. Tetkiklerimizin başında da belirttiğimiz gibi, itham sisteminde ceza davaları hususi şahıslar tarafından açılmakta ve onlar tarafından takip edilmektedir. Diğer bir deyimle, İngiltere'de, bizim anladığımız mânada, ceza davasını âmme adına takip edecek bir iddia makamı, savcılık mevcut değildir. Bu sistemde takip hakkı vatandaşlara, bilhassa suçtan zarar gören kimseye tanınan bir hak olarak mülâhaza edilmektedir. Hattâ başlangıçta "Justices of the peace" lerin görevlerinden biri de suç mağdurunun hareketsiz kaldığı hallerde kendisini dava açmaya mecbur etmektir.

Müteakip yüzyıllarda durum değişti, ve her hangi bir sebepten dolayı dava hakkını kullanmayan hususi şahsın yerini polis aldı. Durum bugün de böyledir. Birçok davaları polis bizzat takip etmekte, delil toplayıp, şahit dinletip nihayete erdirmektedir.

Fakat ceza davasının en mühim ve güç tarafı davayı açmak değil açılan davayı yürütmektir. Delilleri toplamak, tanık temin edip ifadelerini sağlamak, dava konusunu yargıç ve jüri huzurunda teşrih edip anlatmak ceza davasının ta kendisi, bu davanın en külfetli tarafıdır. Bütün bu faaliyetler bugün İngiltere'de sistematik ve müessir bir şekilde tanzim edilmiş olmaksızın pek uzaktır. Kâh polisler, kâh avukatlar (her dava için münferiden angaje edilmektedirler) bazı mühim işlerde de **Kralliyet Yüksek Memurları** suçları takip vazifesini üzerlerine almaktadırlar.

Polis ve hususi avukatlar bir yana, suçları takiple görevli makamların en başında "**Attorney General**" ve "**Solicitor General**" ı buluyoruz. Tarih itibariyle en eski olanlar da bunlardır. Hükûmetin hukuk müşaviridirler (Law Officiers). Her ikisi de baro, parlamento ve Bakanlar Kurulu âzası olup en mühim davalarda Taç'ı şahsen temsil ederler. İkincisi birincinin yardımcısı mahiyetindedir. Resmi vazifeleri yanında hususi işlerine de devam edebilirler; yani baroya kayıtlı her hangi bir avukat gibi hususi şahısların savunmasını da tekeffül edebilirler. "Attorney General" İngiltere'nin tek barosu olan Londra Barosu'nun başkanıdır da.

Hemen ilâve edelim ki, kaza mercileri önünde Hükûmetin resmi temsilcileri olmalarına rağmen yetkileri konusunda hususi şahıslarla müsavi muameleye tabi tutulmaktadırlar. Yani hususi şahısların sahip oldukları yetkilerden fazla hiç bir yetkiye sahip değildirler. Suç tahkikinin icrası için emrettikleri bir adlî polise sahip olmadıkları gibi, davanın hazırlanmasında hiç bir idarî teşkilâtta da istifade edememektedirler. İşte bu sebepten dolayıdır ki, uzun yıllar boyunca Taç ve Hükûmeti mahkemeler önünde "Treasury Solicitor" temsil etti. Zira bu makam Hükûmet işlerini hukuki yönden tanzim için resmî, müessir bir teşkilâta sahip bulunuyordu. Bugün hâlâ kullanılan, ve Taç'ı ceza davasında temsil eden kimselere verilen "Treasury Counsel" adı işte buradan gelmektedir.

Yukarıda da söylediğimiz gibi, "Attorney General" ve "Sollicitor General" Taç'ın doğrudan doğruya ilgili olduğu davalarda harekete geçiyorlardı. Geri kalan hallerde ceza davaları hususi şahısların teşebbüsüne terk edilmiş bulunuyordu. Hususi şahısların, muhtelif mülâhazalarla, hareketsizliği neticesinde suçlular lâzım geldiği gibi takip edilemiyor, bu durum da içtimaî nizamı ihlâl ediyordu. Suç takibini müessir kılmak, mücrim hareketlere son vermek için münhasıran ceza davalarının takibi ve hazırlanmasıyla meşgul olacak bir makam yaratmak ihtiyacı kendini hergün biraz daha fazla hissettirdi.

Fakat umumî efkâr bu manada yapılacak her türlü reforma muhalif idi. Zira, diyordu, suç failini takip hakkı resmî otoritelere tanınınca bu hak siyasî organın, siyasî partilerin elinde bir kudret olacak, neticede de vatandaş hürriyet ve emniyeti tehlikeye düşecektir. Siyasî otoritenin, suistimale gayet müsait olan bu hakkı ne yolda kullanacağını önceden bilmek imkân-sızdır.

Münakaşalar devam ede dursun, 1879 yılında çıkarılan bir kanun az evvel adı geçen "Treasury Sollicitor" u "Director of Public Prosecutions" e tahvil etti ve bu makama, "Attorney General" ın nezareti altında, bazı şartlar tahtında ve mühim işlerde, bilhassa suç mağdurunun yahut yakınlarının ilgisizliği halinde, sanığı takip hakkını tanıdı. Ezcümle bugün "Director of Public Prosecutions" ölüm cezasını müstelzim suçlarla diğer mühim cürümleri, ika edilmiş tarzlarına göre âmmeyi yakından ilgilendiren yahut içtimaî nizamda karışıklık doğuran veyahut da takip konusunda hassasiyet ve güçlük arzeden suçları re'sen takip etmektedir. "Attorney General" ve İçişleri Bakanı'ndan emir aldığı takdirde de harekete geçmiye mecburdur. İhdasından evvel "Treasury Sollicitor" tarafından kovuşturulan suçların da takibi kendisine bırakılmıştır.

Fakat bütün bu reformlara rağmen İngiltere'de bugün bile "kamu davası" müessesesinin Kara Avrupası'nda anlaşıldığı mânada tanzim edildiği söylenemez. Bir defa, "Director of Public Prosecutions" ceza davasını açıp

açmama konusunda geniş bir takdir hakkına sahiptir. "Attorney General" ve İçişleri Bakanı'ndan aldığı emirler müstesna, ne gibi suçları kovuşturacağı konusunda karar verecek bizzat kendisidir. Suç mühim cürümlerden olsa bile, suç mağduru yahut polisin ceza davasını açıp yürütmeleri halinde "Director of Public Prosecutions" hareketsiz kalmaktadır. Aksine olarak, ehemmiyeti küçümsenebilecek suçların takibini üzerine aldığı da vakidir. Bütün bu haller, duruşma esnasında, yargıçlar tarafından haklı olarak tenkit edilmektedir.

Bu makamın mühim vazifelerinden bir diğeri de kovuşturma konusunda kendisine danışmaya gelen kimselere gerekli hukuki malûmatı vermektir. Hususi şahıslar da, polis ve mahkeme kâtipleri gibi, sık sık kendisine danışmaktadırlar. Bu sebepten taşra şehirlerinde "Director" luk makamı hakikî bir danışma bürosu haline gelmiş bulunuyor.

VI. Mahkemelerde halk unsuru (Juri) :

İngiliz adli teşkilâtı üzerinde tam bir görüşe sahip olabilmemiz için izahlarımıza jüriyi de ilâve etmemiz elzemdir.

Müessesenin menşei tarih içinde kaybolmaktadır. Müelliflerce, II. Henri devrinin mahkemeler nezdinde itham organı rolünü oynayan oniki vatandaşı bugünkü jüri müessesesinin başlangıcı olarak sayılmaktadır.

Müteakip asırlarda görevleri konusunda bir takım değişikliklere maruz kalmakla beraber jüri müessesesi, bir mânada, itham organı vasfını son yıllara kadar muhafaza etti. 1933 yılına kadar İngiltere'de "Büyük Jüri" ve "Küçük Jüri" adlarıyla anılan iki jüri mevcuttu. "Büyük Jüri" itham jürisi diğeri ise hüküm jürisi olarak vazife görüyordu. Diğer bir deyimle, ilk tahkikat neticesinde hazırlanan ithamname gereğince sanığın yetkili mahkeme önüne sevkedilebilmesi için bu ithamnamenin ve itham delillerinin bir defa daha "Büyük Jüri" tarafından tetkiki lâzım geliyordu. Asgari oniki azami yirmi dört jüreden teşekkül eden bu jüri, mahkeme başkanının aydınlatmalarından sonra itham delilleri ve ithamname ile odasına çekilip, bunları tetkik ve yalnızca itham şahitlerini dinledikten sonra ithamın esaslı olup olmadığı noktası üzerinde kararını verecektir. Ancak bu karardan sonradırki "indictment" (ithamname) kat'i vasfını iktisap edecektir. Lüzumsuz görülen bu müessese 1933 yılından beri mülğadır.

İngiliz adli teşkilâtı bugünkü halini alıncaya kadar her mahkeme nezdinde bir jüri bulunuyordu. Hattâ durum hukuk davalarında da böyle idi. Halbuki bugün yalnız "Quarter Sessions" mahkemeleri ve "Assize Court" lar jüri refakatiyle vazife görmektedirler. Hakaret, iftira, suç isnadı v.s. gibi muayyen bazı suçların yargılanmasında da taraflardan her biri muhakemenin jüri refakatiyle yapılmasını talep edebilir. Bu talebin "Master" tarafından reddi halinde itiraz yolu açıktır.

Günümüzde de jüri on iki jüreden müteşekkildir. Erkek yahut kadın olabilirler. Jürelerin 21 yaşından aşağı 60 yaşından yukarı olmamaları, muayyen kıymette bir evde oturmaları yahut muayyen bir ranta sahip olmaları lâzımdır. Bu konuda tesbit edilen mikdarlar artık bugün için fazla bir mâna ifade etmiyen 20 ilâ 30 ingiliz lirası arasında değişmektedir. Jürelerin münferiden yahut toplu olarak, tesbit edilen kaidelere göre, taraflarca reddi mümkündür.

Jüreler, her dava için ayrı olmak üzere, "Sheriff" ler tarafından davet edilmektedirler. "Sheriff" lerin kazai hiçbir yetkisi yoktur; adliyenin idari hizmetlerini görüp hükümlerin infazını sağlarlar.

KISIM III. TAHKİKAT VE YARGILAMA:

Teorik izahlarımızı böylece bitirdikten sonra, şimdi de tahkikat ve yargılamanın ilgili merciler önünde nasıl cereyan ettiğini kısaca görelim.

1. İlk Tahkikat:

Yukarıda, "Petty Sessions" mahkemelerinin görevlerinin çift olduğunu; bazı cins suçlarda (non-indictable) hüküm mahkemesi (son tahkikat mercii) diğer bazı cinslerde ise (indictable) ilk tahkikat mercii olarak çalıştıklarını söylemiştik. Bilindiği gibi "accusatoire" sistemin cari olduğu ingiliz ceza muhakemeleri usulünde yargıcın rolü taraflar arasındaki hakemliğe münhasırdır. Polis tarafından yakananıp, yahut şahsi davacı tarafından, ilk tahkikat için, "Petty Sessions" mahkemeleri önüne getirilen sanığın işlediği suç konusunda tahkikatta bulunan "Justices of the peace" ler de bu tarafsız hakem durumlarını muhafaza edeceklerdir. Bu tahkikat yargıçlarının vazifesi sanığın suçluluğu yahut masumiyetini tayin değil, fakat itham edilen şahsın, davacının getirdiği delillere müsteniden, muhakeme için görevli mahkeme huzuruna sevkinin lâzım gelip gelmediğinin tesbitidir.

Tahkikat aşağı yukarı şu şekilde cereyan etmektedir:

Yakalanan sanık kırk sekiz saat içinde "Petty Session" önüne sevk edilecektir. Oturumlar şifahi, vicahi ve alenidir. İtham eden taraf delillerini ortaya serip tanıklarını dinletecektir. Müdafaa, arzu ettiği takdirde, itham tanıklarını "contre-examination" kaidelerine göre sorguya çekebilecektir.

Burada bir parantez açıp ingiliz usulünün şahadet konusundaki hususiyetinden kısaca bahsedelim. Evvelâ tanıklar, "inquisitorial" sistemde olduğu gibi, yargıç tarafından değil, fakat kendilerini iddialarını ispat zımında mahkemeye celbeden taraflarca sorguya çekilecektir. Yargıç mutlak sükûtu muhafaza edecek, ancak yanlış sorulan bir suali tashih yahut karanlık kal-

miş bir noktayı aydınlatmak için söz alacaktır. Tanık kendiliğinden konuşmayacak, kendisine sorulan sualleri cevaplandırmakla yetinecektir. Rivayet tanığının mahkemelerde yeri yoktur. Tanık evvelâ kendisini celbeden tarafça sorguya çekilecektir (examination-in-chief). Hadise ile doğrudan doğruya ilgisi bulunmayan her türlü سوالın sorulması katiyyen yasaktır. Şahsi fikir ve kanaat beyanı da memnudur. Cevabını muhtevi sorulara da müsaade edilmeyecektir.

Tanık "examination-in-chief" den sonra "cross-examination" (mukabil sorgulama) e tabi tutulacaktır. Bunuda yapacak karşı taraftır. "Cross-examination" in gayesi mukabil taraf tanığının ağzından söylemek istemediği sözü çıkartmaktır. Bu sebepten bu sorgulamanın hudutları daha geniş tutulmuştur. Burada tanığın morali üzerinde münakaşa da caizdir.

"Cross-examination" i "re-examination" takip ediyor. Burada taraf tanığını yeniden sorguya çekecektir. Gaye, karanlık kalmış noktaları aydınlatmak, tanığın "cross-examination" deki beyanlarının yanlış tefsirini önlemektir.

Şimdi konumuza dönelim. Tahkikat esnasında sanık devamlı olarak mahkeme önünde hazır bulunacaktır. Tanıkların ifadeleri de yazılı olarak zabtedilecektir.

İtham eden taraf iddiasını derhal kat'i delillerle ispat edemediği takdirde yargıçtan dosyasını tamamlamak için müddet istiyecektir, sanığın tutukluluk halinin devamını talep edecektir. Mahkeme de, iddiayı ciddî ve suçluluk emarelerini kuvvetli bulduğu takdirde, sanığın tutukluluğunun devamına karar verecektir. Fakat bu müddet bir haftayı hiçbir zaman aşamaz. Her hafta sonunda sanığın durumu, itham delilleri muvacehesinde, tekrar tetkik edilecek ve lüzumu halinde tutukluluğu bir hafta daha uzatılacaktır.

Sanığın kefaletle tahliyesi tahkikatın her safhasında mümkündür.

İtham delilleri bu suretle tamamlandıktan sonra mahkeme sanığa iddiayı özetliyecek ve bunlara karşı bir diyeceği olup olmadığını soracaktır. Aynı zamanda kendisine konuşmak mecburiyetinde olmadığını, fakat konuştuğu takdirde söyleyeceklerinin tahkikatın müteakip safhalarında kullanılabilceğini de söyleyecektir. Burada sanık yeminsiz dinlenmektedir, "cross-examination" e de tabi değildir.

Bu formaliteden sonra mahkeme reisi sanığa tanık dinletmek isteyip istemediğini, kendi davasının tanığı olarak ifade verip vermiyeceğini soracaktır. Bu takdirde kendisi, diğer tanıklar için olduğu gibi, mukabil sorguya (cross-examination) konu teşkil edecektir.

Sanık müdafii tanıkların dinlenilmesinden evvel veya sonra, veyahut mahkemenin müsaadesiyle hem evvel hem sonra söz alıp savunmasını yapacaktır.

Bütün bunlardan sonra mahkeme kararını verecek, itham delillerini yeter bulursa sanığı, muhakeme için, görevli mahkeme önüne gönderecek aksi halde ise derhal serbest bırakacaktır.

2. Son tahkikat (yargılama) :

İlk olarak, jüri refakatiyle "Assize Court" yahut "Quarter Sessions" mahkemeleri önünde cereyan eden yargılamayı inceliyelim.

Mahkeme önünde hazır olan sanığa zabıt kâtibi "indictment" (ithamname) i okuyacaktır. İlk itirazlar yargılamanın bu safhasında yapılacaktır. Aynı zamanda sanık kendini "suçlu" (guilty) olarak mı yoksa "suçsuz" (not guilty) olarak mı savunacağını da söyleyecektir. Birinci halde suçunu ikrar etmiş sayılacaktır ki, mahkeme bu takdirde yargılamaya hacet kalmadan sanığı mahkûm edecektir. Fakat pratikte yargıç umumiyetle sanığa, hadiseleri gereği gibi tetkik edebilmesi için, "suçsuz" olarak savunmasını tavsiye etmektedir.

Sanık müdafaasını "suçsuz" olarak yapacağını beyan ederse yargıç, jüriyi teşkil etmek için, "sheriff" tarafından bu gaye ile davet edilen jüre namzetleri arasından on iki tanesini çağırıp jüriyi kuracaktır. Jürelerin yemininden sonra kendilerine, zabıt kâtibi, ithamnameyi okuyacaktır. İtham eden taraf baş avukatı hadiseyi jüriye izah edecek, bundan sonra da Taç'ı mahkeme önünde temsil eden avukat itham tanıklarını teker teker çağırıp yemin ettirecek ve yukarıda kısaca izah ettiğimiz usule uygun olarak sorgularını yapacaktır (examination-in-chief). Müteakiben müdafaa vekili itham tanıklarının mukabil sorgusunu (cross-examination) tamamlayacak, istediği takdirde de itham vekili aynı tanıkları tekrar sorgulayabilecektir (re-examination).

İtham delilleri böylece tetkik edildikten sonra müdafaa vekili söz alıp, itham tanıklarının beyanlarına müsteniden jürinin mahkûmiyete karar alamıyacağını söyleyebilecektir. Yargıç da bu kanaatta ise davayı terkedecektir.

Aksi takdirde sanığın savunmasına geçilecek, varsa müdafaa tanıkları itham tanıkları için yapıldığı gibi sorguya çekilecektir. Sanık da, arzu ettiği takdirde, bizzat kendi davasının tanığı olarak dinlenebilecek, bu takdirde "examination-in-chief", "cross-examination", "re-examination" e tabi tutulacaktır. Bundan sonra sanık yahut avukatı savunmasını yapacak, itham avukatı da iddianamesiyle talebini beyan edecektir. Bir avukat tarafından savunulan sanık müdafaası sadedinde jüriye hitap için söz alamıyacaktır. Bu vazife avukata aittir.

Yargılamanın bu safhası da bu suretle tamamlandıktan sonra, jüri odasına çekilecek, kararını oy birliği ile alacaktır. Oy birliği temin edilemediği takdirde bu jüri dağıtılacak, bir yenisi yerini alıp duruşmalara tekrar başlanacaktır.

İtham sisteminin özelliği, incelemelerimizin başında da belirttiğimiz gibi, itham eden tarafın itham edilen taraftan fazla hak ve salâhiyetlere sahip olmayacağı, yargıç huzurunda her ikisinin de müsavi muamele göreceğidir. İtham avukatları ("Attorney General" olsun "Sollicitor General" olsun) sanık avukatlarının yanında yer almaktadırlar. Vazifeleri jüriden Taç lehine bir karar koparmak değil, hadiselerin anlaşılmasında jüriye yardım etmektir. Yargıç ise yargılama esnasında bir hakem olarak kürsüde bulunacak, duruşma sonunda jüriye yapacağı özette tam tarafsızlığını muhafaza edecektir.

Sanığın geçmişi jüri önünde katiyyen bahis konusu edilmeyecektir.

Tek "Justice of the peace" in teşkil ettiği mahkemeler yahut "Petty Sessions" mahkemeleri önündeki yargılamaya gelince, burada da sanık biraz evvel gördüğümüz kaidelere uygun olarak yargılanacaktır. Yegâne fark jürinin bulunmaması, bu mahkemelerin meslekten olmıyan sulh yargıçları ve hukukçu zabıt kâtibinden müteşekkil olması, itham makamının umumiyetle polis tarafından işgal edilmesi, ve yargıçların daha aktif rol oynamasıdır.